

I. В. ПАТАРАК

**ДІЯЛЬНІСТЬ ЄПИСКОПА НИКИТИ БУДКИ
ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ
«УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ КАНАДИ»**

Рассматривается деятельность первого греко-католического епископа в Канаде, формирование Церкви, сплочения разрозненных церковных сообществ, решение вопроса собственности, обеспечение постоянной духовной опеки над украинцами греко-католиками и другое.

The article deals with the activity of the first Greek Catholic bishop in Canada, among his basic tasks were church formation, organization of divided religious societies, solving of property questions, providing of permanent spiritual guardianship above Greek Catholic Ukrainians, organization of young people studies, etc. At the end of his 15 years activity the major part of these were completed. The closing years for Bishop Budka were extremely difficult. His health continued to wane and war time activities crippled his ability of spiritual ministry. The relations with other churches and government were spoiled and church was in big debt.

Кінець ХІХ – початок ХХ століття ознаменувався масовою імміграцією українців до Північної Америки. В силу різних обставин, серед яких отримання за символічну плату земельного наділу, значна частина українських емігрантів оселилась в Канадських преріях. В обставинці цілковитої ізолюваності та чужинності українська громада намагалась не тільки забезпечити собі існування, але і дбала про збереження духовної культури.

© ПАТАРАК Іван Вікторович – асистент Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича

Церква в житті пересічного українця була одним з найважливіших суспільних інститутів. Традиції релігійного виховання передавались в українських родинах з покоління в покоління, були нормою життя. Отож, важко собі уявити стан іммігрантів на чужій землі, де не було звичної їм духовної опіки. Однак, намагання різних деномінацій (Римо-католицька, Протестантська, Незалежна грецька церкви) отримати прихильність іммігрантів посилювали суспільну дезінтеграцію та загрожували розвитком асиміляційних процесів. Втрачаючи «паству», Греко-католицька і Православна церкви змушені були вдаватися до активної місійної діяльності за океаном.

Формування українських церков за океаном проходило під пильним наглядом громади, яка намагалась впливати на принципи їх організації та діяльності. Зокрема, незгода частини іммігрантської общини з майновою політикою Греко-католицької церкви та антинаціональною політикою Російської православної місії призвела до формування нового національного релігійного утворення під назвою «Українська греко-православна церква в Канаді». Природно, що це підтримали переважно православні українці, з огляду на те, що ця церква дотримувалася Східного обряду та принципів, прийнятих на семи Вселенських Соборах¹. Крім цього, до них долучилась частина греко-католиків, які, відчувши весь демократизм нової країни, відкидали принцип майнової залежності релігійної громади від церкви та, на додачу, вважали Греко-католицьку церкву недостатньо національною через значний вплив на неї латинської ієрархії.

Існувала й інша частина громади – вихідці переважно з Галичини, які намагались вплинути на інституційне оформлення Української греко-католицької церкви в Канаді. Через два десятиліття після приїзду перших українців до Канади вони домоглися призначення українського єпископа в особі Никити Будки, який мав організаційно оформити церкву, зорганізувати розпорознені греко-католицькі громади в єдине формування та забезпечити постійну духовну опіку над ними.

Розробці питання про діяльність єпископа Н. Будки з організації Української греко-католицької церкви в Канаді у вітчизняній науці майже не приділялось уваги. Як виняток, варто згадати публікації професорів Чернівецького національного університету Ю. Макара та С. Федуняка². У зарубіжній літературі є більше напрацьовань з цього приводу. Зокрема, цілий ряд праць присвячено життю та діяльності єпископа: «Єпископа – піонер. Історія п'ятнадцятилітнього перебування єпископа Никити Будки у Канаді»³, «Єпископ – піонер. Піонерські часи: Никита Будка в Канаді»⁴, «Перший український єпископ Канади: кир Никита Будка»⁵, а також наукові розвідки з цього питання, проведені в контексті дослідження проблем історичного розвитку українських церков у Канаді⁶. Але, варто зазначити, що більшість з них написані на підтвердження позитивних досягнень діяльності єпископа, а негативних її наслідків автори не торкаються.

Зважаючи на вищесказане, автор ставить за мету комплексно дослідити діяльність єпископа Никити Будки щодо організаційного становлення Української греко-католицької церкви в Канаді. Досягненню поставленої мети підпорядковані наступні завдання: дослідити процес церковної структуризації УГКЦ; вивчити діяльність владики з кодифікації правил «Української греко-католицької церкви Канади»; проаналізувати соціально-культурну діяльність єпископа; визначити основні прорахунки у внутрішній (внутріцерковній, церковно-суспільній) та зовнішній (церковно-урядовій) політиці єпископа Н.Будки.

Питання призначення єпископа для українців Канади назрівало з початку ХХ століття, але через небажання латинських ієрархів допускати на територію

свого підпорядкування представників інших деномінацій, це питання довго відкладалось. Коли ж Рим, та й самі римо-католицькі єпископи зрозуміли, що втрачають «паству», вони активно почали форсувати питання формування нової дієцезії на чолі з греко-католицьким єпископом. Завдяки старанням митрополита Андрея Шептицького, провідних українців – греко-католиків та деяких впливових представників західного католицького обряду 12 липня 1912 року Апостольський престол призначив єпископа для українців греко-католиків у Канаді⁷. Ним став добре відомий галицький священик, ректор Греко-католицької духовної семінарії у Львові, доктор богослов'я Никита Будка. Це був молодий (35-літній), енергійний, комунікабельний чоловік невисокого зросту, демократичних поглядів, родом з села Добромірка, Збарзького повіту⁸. Отець Будка був висвячений на єпископа 13 жовтня 1912 року найвищим священнослужителем Української греко-католицької церкви митрополитом Андреем Шептицьким. Перед від'їздом за океан преосвященний Н.Будка побував на аудієнції у Папи, де отримав всі необхідні настанови. Прибув єпископ до Канади 6 грудня 1912 року, а 17 грудня він вже дістався Вінніпегу, де і був організований центр «Української греко-католицької церкви в Канаді».

Серед здобутків, які мала греко-католицька церква у Канаді на час приїзду єпископа були: 13 світських священиків, 9 священників-ченців (інші джерела вказують тільки на 20 священників⁹), 4 монастирі (школи) Сестер Службниць, близько 80 церков (хоча за деякими даними їх було більше, як 90¹⁰), дві школи та власний католицький журнал «Канадійський Русин»¹¹. Крім цього, діяла Мала семінарія та «Українське Запомогове Братство св. Миколая в Канаді», яке працювало з 1905 року, різні церковні і світські організації та було приблизно 80 тис. вірних¹².

До 1912 р. організаційна діяльність греко-католицьких священників не мала офіційного оформлення, вони представляли розкидану мережу громад, які не хотіли записувати свої церкви до римо-католицької корпорації і фактично залишались незалежними в плані власності. З призначенням українського єпископа ситуація змінилась. Стало остаточно зрозуміло, що Рим не хоче піддавати латинізації українство Канади за допомогою бельгійських чи французьких місіонерів. Як зазначає о. П. Божик, це стало ще й свідченням тому: «що Рим греко-католицьким єпископом української народности признав Українців окреим народом від інших народів, а їх церков окремою від римо-католицької церкви»¹³.

Молодий єпископ одразу ж після прибуття зайнявся визначенням статусу церкви. У 1913 р. парламент Канади затвердив створення церкви під назвою: «Українська греко-католицька церква Канади» («Ruthenian Greek Catholic Church of Canada»). До новоствореної церкви було включено 80 парафій¹⁴. Частина з них була переписана з орденів отців Василіан та отців Редemptористів, ще частина з корпорації єпископа Сотера Оргинського з США, решта не були записані до цього на жодну корпорацію. Всі ці церкви знаходились на заході Канаді, більшість в Альберті, решта в Саскачевані і Манітобі. Показовим моментом у справі запису церков стало визнання юрисдикції Греко-католицької церкви в Канаді церковною громадою св. Володимира і Ольги у Вінніпезі, яка до цього часу вважала себе незалежною, і у церкві якої свого часу митрополит Андрей Шептицький не здійснював богослужіння саме через таку її позицію. Всі церкви тепер були переписані на провінційні чартери, які об'єднувала Українська греко-католицька церква Канади з центром у Вінніпезі.

Не зважаючи на те, що старання єпископа по впорядкуванню власності носили позитивний характер і більшість парафій Західної Канади були долучені до новоствореної установи, залишалось декілька питань, через які ієрарха піддавали критиці. Перше з них – це використання в назві церкви слова «Ruthenian» (русин), яке частина української громади в Канаді асоціювала з етнонімом «росіянин», а не «українець». На такі закиди церква відповідала, що значна частина іммігрантів, особливо в Західних провінціях, називають себе «русинами», тому і церква використовує цю назву. Другим каменем спотикання для єпископа було те, що в обох документах про створення корпорацій було визначено можливого наступника, як людину тієї ж віри і обряду, призначену Понтифіком. Українські ж націоналісти вважали, що нежвивання української національності владики в тексті документів може призвести до призначення Папою єпископа іншої національності, що не відповідало інтересам українців греко-католиків в Канаді і могло б призвести до латинізації церкви.

Саме жорстка дискусія з останнього питання, та ряд майнових питань в подальшому призвели до створення «Української греко-православної церкви в Канаді». Це стало своєрідним проявом прагнення релігійної незалежності з боку націоналістично налаштованої частини українських іммігрантів. І призвело до створення нових організацій, які посилили самоорганізацію українців в Країні кленового листка.

Єпископ Н. Будка активно працював над розширенням церковного впливу і це проявлялось в його організаційній активності та діяльності серед українського населення на територіях від східного до західного узбережжя. Впродовж короткого проміжку часу було засновано багато нових церков в Східній Канаді – Монреаль, Сідней, Торонто, Гамільтон, Брентфорд, та в Західній – Калгарі, Саскатун, Реджіна, Транскона та інші¹⁵. Важливим було те, що, наприклад, у Торонто та Монреалі церкви були побудовані з цегли, а це, відповідно, відобразалось на їх надійності і довговічності. У Вінніпезі виникла потреба побудови нових храмів для забезпечення можливості обслуговувати його мешканців в різних частинах міста.

Організація нових церков означала зростання кількості українських громадських об'єднань. Так як ці об'єднання створювались переважно за ініціативою громади, можна говорити про розвиток процесів самоорганізації в українській громаді. Завданням церковного лідера було лише дати поштовх і благословення на організацію групи та побудову церкви, а також, по можливості, зібрати частину коштів на побудову храму. Задоволення духовних потреб в українських іммігрантів стояло на одному з перших місць, а щоб мати їх постійне здійснення, була необхідна церква зі своїм власним священиком. Саме вирішення цього питання ставало одним з ключових у діяльності молодого владики.

Кількість церков продовжувала зростати швидкими темпами і питання духовенства ставало дедалі важливішим. Єпископ звертався до митрополита Андрея Шептицького з проханням надіслати нових місіонерів до Канади. На початку 1913 року з Західної України прибули до Канади: отці Крупа, Оленьчук, Ірха, Дрогоморецький, Деньчук, професори Перепелиця і Роздольський¹⁶. До Домініону поїхала ще група молодих студентів, які за спонсорством митрополита вчилися теології в римо-католицькій семінарії у Торонто під керівництвом отця Радкевича. Крім цього ієрарх знайшов молодих хлопців, народжених в Канаді, та направив їх на навчання в різні семінарії на території Канади. Всі вони були покликані поповнити ряди священиків, що служать українському народові.

Не зважаючи на зростання кількості священників українського походження серед іммігрантів, залишалось багато громад, які не мали свого духовника, а в деяких випадках не могли отримати навіть релігійну опіку впродовж тривалого часу. В таких випадках єпископ Н. Будка сам їздив до громад здійснювати Богослужіння, або ж надіслав когось з свого оточення.

Напрошується певний висновок до ситуації, що склалась. Якби громади не самоорганізовувались і не займались будівництвом храмів, каплиць та інших культових споруд, то греко-католицькій церкві знадобилось би ще декілька десятків років для побудови інфраструктури, яка вже існувала в середині 20-х років ХХ ст. і була, здебільшого, здобутком громадських організацій українців в Канаді.

Важливою подією в житті Української греко-католицької церкви Канади 1914 року був перший канадський собор українських католицьких священників в Йорктоні, Саскачеван, скликаний єпископом Н. Будкою 27 листопада. Найбільшим здобутком Собору було прийняття «Правил для Української греко-католицької церкви Канади», які стали посібником для всього греко-католицького духовенства Канади і були покликані посилити стабільність церкви та дати основу для консолідації та подальшої експансії. Цей документ був призначений тільки для духовенства, і став одним з найважливіших для Греко-католицької церкви в Канаді. Про це свідчать наступні слова: «Ця книга надрукована ексклюзивно для використання нашими священниками. Її заборонено продавати чи передавати кому-небудь, крім українських священників в Канаді, визнаних українським єпископом»¹⁷. Документ не підлягав розповсюдженню так як містив інформацію про внутрішню політику церкви, яку на загал не збирались виносити, хоча нічого контраверсійного вона не містила. Це спровокувало те, що деякі опоненти владики називали його «секретними правилами»¹⁸.

Крім організації структури церкви та кодифікації її правил єп. Н. Будка працював у полі підтримки українців, що перебували в Домініоні, та тих, які збирались емігрувати до Канади. Свідченням цього є перший пасторський лист єпископа на канадській землі та брошура для іммігрантів «Дороговказ для русинів, що їдуть до Канади»¹⁹. В цих зверненнях владики привертая увагу до проблем, які існували в управлінні дієцезіями по всій Канаді, говорив про загрози, які несли в собі різні релігійні групи, крім цього, він зауважував на своєму прагненні організувати локальні релігійні братства, які б опирались у своїй діяльності на конституцію і закони Греко-католицької церкви, наголошував на необхідності створити організацію греко-католицьких шкіл. Новоприбулим він радив остерігатись контрактів, які пропонували роботодавці, так як відрахування на різні потреби за ними могли складати левову частку заробітку. Також, владики просив їх «відважно говорити, що вони українці» та «поводи себе так, щоб це надавало честі українському народові»²⁰. Єпископ підтримував молодих священників в організації українських класів та любивав поширення української мови, літератури та історії, зокрема, в одному з університетів західної Канади.

На жаль, дещо суперечлива, але досить успішна внутрішня (внутрицерковна, церковно-суспільна) політика єпископа Н. Будки зазнала сильного удару через недостатньо зважену зовнішню (церковно-урядову) політику. За декілька днів до того, як Канада вступила в Першу світову війну, 27 липня 1914 року, єрарх написав пасторського листа до своїх вірних, в якому закликав їх повернутись додому і підтримати Австро-Угорщину в Європейському конфлікті, а також надати всяку допомогу її громадянам в Канаді²¹. Єпископ просто не передбачив того, що Кана-

да може вступити у війну на протилежному боці. Це призвело до того, що 5 тисяч українців потрапили під дію «Акту військових заходів» (War Measures Act), були оголошені «ворогами альянсу» (enemy aliens) і переміщені в інтернаційні табори²². Звісно, що авторитету це церкві не дало, а для багатьох українців в Канаді ця подія стала чорною сторінкою в їхньому житті.

Невдовзі після публікації горезвісного листа з'явилося нове послання владики, яке побачило світ 6 серпня 1914 року. В ньому ієрарх наголошував вже на підтримці «нової Батьківщини» і закликав: «Русини! Громадяни Канади! Нашим великим обов'язком є захист Канади, тому що ця країна, яка прийняла нас, і де ми знайшли не тільки хліб, але і можливість духовного росту, проводить політику захисту, під керівництвом флагмана лібералізму – Британської Імперії»²³. Звісно, що це дещо покращило ситуацію щодо українців католиків в Канаді, але воно вже не допомогло тим, хто потрапив під дію захисних заходів державної машини.

Отже, якщо узагальнити здобутки та втрати Української греко-католицької церкви за єпископства Н. Будки, то, безперечно, ми дійдемо висновку, що його діяльність була успішною. Серед найбільш вагомих позитивів були: систематизація і побудова чіткої ієрархії церкви, визначення її впливів, кодифікація правил, часткове вирішення майнового питання стосовно церков та інших споруд релігійного призначення, будівництво нових церков, монастирів, семінарій, бурс, шкіл та інших навчальних закладів.

Щодо втрат, варто зазначити наступне. Всі ми добре розуміємо, що у демократичному суспільстві не буває однієї думки, однієї партії і, зрештою, однієї церкви. Відцентрові сили в українській громаді Канади в цей період якраз набирали сили. Частина української інтелігенції, почала боротьбу за побудову української церкви, яка б не була залежною від Риму і, на їхню думку, служила українському народові. Її організаційне оформлення відбулось у 1918 році. Постала нова сила в особі Української греко-православної церкви Канади. В ній сконцентрувались націоналістично налаштовані радикальні кола українського суспільства під проводом В. Свистуна, М. Стечишина, О. Ферлея та інших. Такий розвиток подій негативно вплинув на Українську греко-католицьку церкву в Канаді, яка втратила значну кількість прихожан на користь Греко-православної церкви. Частина українців була дезорієнтована і вагалась у своєму виборі. Але, не зважаючи на те, що Російська православна, Незалежна грецька, Пресвітеріанська і Українська греко-православна церкви переманювали прихожан до свого лона, Греко-католицька церква в 1927 році, коли єпископа Никиту Будку було відкликано з Канади, вже налічувала більше 100 тис. вірних у 299 парафіях і місіях, які обслуговувало 47 священників²⁴. Функціонували новіціати отців Василіан та отців Редemptористів, різні церковно-національні установи, Сестри служебниці працювали з великим успіхом в царинах виховання та шкільної освіти.

Організаційна діяльність церкви вимагала великих витрат, що, зрештою, призвело до наростання боргів і вилилось у серйозні фінансові труднощі для УГКЦ. У 1922 році заборгованість дієцезії складала більше 30 тис. доларів, при тому, що вартість її майна, згідно документації, оцінювалась менше, ніж в 15 тисяч. Бурса ім. А.Шептицького в Сент Боніфейс (St. Boniface) заборгувала 15 тис., місійна школа в Сіфтоні (Sifton) була закрита, а друкований орган церкви «Канадійський Українець» приносив збитки на суму 2 тис. доларів щорічно²⁵.

Таким чином, діяльність єпископа Н. Будки з організаційного становлення Української греко-католицької церкви в Канаді здебільшого мала позитивні

наслідки. Йому вдалось в складних умовах на місці роздроблених релігійних громад побудувати добре структуровану та функціональну церкву.

1. *Український голос*. – 1918 – 7 серпня. 2. *Макар Ю.І., Федуняк С.Г.* Вплив національного відродження в західноукраїнських землях на громадську самоорганізацію українців Канади (кін. XIX – поч. XX ст.) // Питання історії нового і новітнього часу: 36. наук. ст. Вир. 3. – Чернівці, 1994. – С. 51-58; *Федуняк С.Г.* Українська етнічна група в громадсько-політичному житті Канади (спроба системного аналізу) // Питання історії нового і новітнього часу: 36. наук. ст. Вип. 3. – Чернівці, 1994. – С. 59-70. 3. *Pioneer Bishop*. The story of bishop Nicetas Budka's 15 years in Canada. Prepared by Bishop Budka Council # 5914. – Redeemer's voice press. – Saskatchewan, 1991. – 142 p. 4. *Hryniuk S.* Pioneer Bishop, Pioneer Times: Nykuta Budka in Canada. // Historical Studies №55. – Edmonton, 1988. – P. 21–41. 5. *Перший український єпископ Канади Кир Микита Будка*. В сороколітній ювілей оснування українсько-католицької ієрархії в Канаді. По споминам о. Осипа Бали. – Вінніпег, 1952. – 56 с. 6. *Божик П.* Церков українців в Канаді. – Вінніпег, 1927. – 335 с.; *Казимира Б.* Перші осяги (духовна опіка над українцями в Канаді). – Друкарня Голосу Спасителя, Йорктон, Саскатун, Канада, 1956. – 27 с.; *Казимира Б.* Митрополит Андрій Шептицький та канадійські українці // Пропамятна книга оо. Василян у Канаді. 50 літ на службі Богові й народові (1902 – 1952). – Торонто, 1953. – С. 97–149; *Кудрик В.* Чужа рука. – Вінніпег, 1935. – 207 с.; *Martynowych O.* Ukrainians in Canada. The Formative Period, 1891-1924. – Edmonton, 1991. – 562 p.; *Marynychak M.* The Ukrainians Canadians: A History. – Winnipeg – Ottawa, 1970. – 792 p.; *Yuzyk P.* The history of the Ukrainian Greek Catholic (Uniate) Church in Canada. – Saskatoon, 1948. – 244 p. 7. *Казимира Б.* Перші осяги (духовна опіка над українцями в Канаді). – С. 27. 8. *Божик П.* Церков українців в Канаді. – С. 105. 9. *Боровик М.* Українсько-канадська преса та її значення для української меншини в Канаді. – Мюнхен, 1977. – С. 49. 10. *Казимира Б.* Митрополит Андрій Шептицький та канадійські українці. – С. 144. 11. *Календар* Світла на Божий рік 1956. – С. 87. 12. *Боровик М.* Українсько-канадська преса та її значення для української меншини в Канаді. – С. 49. 13. *Божик П.* Церков українців в Канаді. – С. 105. 14. *Krawchuk A.* Social tradition and social change. // The Ukrainian religious experience. Tradition and the Canadian cultural context. Ed. By D. Goa. – Edmonton, 1989. – P. 86. 15. *Marynychak M.* The Ukrainians Canadians: A History. – Winnipeg – Ottawa, 1970. – P. 110. 16. *Pioneer Bishop*. The story of bishop Nicetas Budka's 15 years in Canada. Prepared by Bishop Budka Council # 5914. – Redeemer's voice press. – Saskatchewan, 1991. – P. 56. 17. *Yuzyk P.* The history of the Ukrainian Greek Catholic (Uniate) Church in Canada. – Saskatoon, 1948. – P. 108. 18. *Кудрик В.* Чужа рука. – Вінніпег, 1935. – С. 44. 19. *Pioneer Bishop*. The story of bishop Nicetas Budka's 15 years in Canada. Prepared by Bishop Budka Council # 5914. – Redeemer's voice press. – Saskatchewan, 1991. – P. 95. 20. *Martynowych O.* Ukrainians in Canada. The Formative Period, 1891–1924. – Edmonton, 1991. – P. 382. 21. *Kordan B., Luciuk L.* A Delicate and Difficult Question. Documents in the history of Ukrainians in Canada 1899 – 1962. – Kingston, 1986. – P. 28. 22. *Lusiuk L.* A time for atonement: Canada's first national internment operations and the Ukrainian Canadians, 1914 – 1920. – Toronto, 1987. – P. 2. 23. *Kordan B., Luciuk L.* A Delicate and Difficult Question. Documents in the history of Ukrainians in Canada 1899 – 1962. – P. 31. 24. *Боровик М.* Українсько-канадська преса та її значення для української меншини в Канаді. – С. 50. 25. *Marty-*

nowych O. Ukrainians in Canada. The Formative Period, 1891-1924. – Edmonton, 1991. – P. 487.